

Володимир Горбатенко

Інститут держави і права імені В. М. Корецького НАН України

ДЖЕРЕЛА І МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ СУЧАСНИХ УКРАЇНСЬКО-ПОЛЬСЬКИХ ВІДНОСИН

Volodymyr Horbatenko. Sources and Methodology of research of modern Ukrainian-Polish relations.

One of the most important vectors of Ukraine's contemporary development is its active policy in bilateral relations with the leading European countries, since such a policy opens the way for recognition of its European identity and forms unlimited opportunities for international cooperation on a mutually beneficial basis. Among the closest partners and the most reliable allies of Ukraine was and remains Poland, because here, hundreds of thousands of Ukrainians live, work and study without any special problems. In addition, the strengthening of strategic partnership with Poland contributes to the practical realization of the European choice of Ukraine. On the other hand, Poles are interested in the territorial integrity, independence and European orientation of Ukraine, seeing it an ally in confronting external threats.

In connection with the aforementioned one of the most important directions of the study of the state and prospects of modern Ukrainian-Polish relations is the elucidation of the sources and methodology of their comprehension. Although any classification is conditional, it is still worth trying to identify the main sources whose potential is intended to strengthen the relations between the two countries and outline the methodological aspects of their use in order to strengthen Ukrainian-Polish cooperation. First of all, such sources should include the following.

1. *The ideological and theoretical work of the representatives of Ukraine and Poland, aimed at finding ways to deepen mutual understanding between the two peoples.* At the same time, particular attention should be paid to strategic considerations expressed on both sides, as well as reservations about the risks that accompany bilateral relations. Along with this, the important points for studying are the positions of people who are distinguished for their diligence, openness to mutual respect and mutual understanding. The ideological and theoretical potential of Ukrainian and Polish intellectuals, aimed at convergence, the dialogue of the cultures of the two countries, still needs to be properly studied and systematized, and can serve as an important basis for the state-building efforts of Ukraine and Poland in the future.

2. *External and domestic legal acts and documents of strategic direction aimed at strengthening of bilateral relations.* This vector of relationships was already established at the turn of the 20th - 21st centuries in the relevant international legal and internal documents: the Declaration on the Principles and Main Directions of Ukrainian-Polish Relations (October 13, 1990); Treaty on Good Neighborhood, Friendly Relations and Cooperation (May 18-19, 1992); Agreement on the legal status of the Ukrainian-Polish border (January 12, 1993); Communique on the results of the meeting of the Consultative Committee of the Presidents of Ukraine and the Republic of Poland (September 27-28, 1995); Joint Statement for Understanding and Integration (May 21, 1997); Security Strategies of the Republic of Poland (2000); National Concept of Strategic Partnership Relations with the Republic of Poland (July 27, 2001); in a paper presented by the Polish political experts «The Eastern Policy of the Union in the Perspective of its Expansion through the States of Central and Eastern Europe - the Polish Point of View» (October 2003). Sufficiently strong legal and regulatory framework for bilateral relations between Ukraine and Poland is evidence of a gradual strengthening of political, economic, international legal and cultural cooperation. At the same time, a number of problems remain inadequate. First of all, it concerns border cooperation, common historical heritage, education, labor migration, etc.

3. *Institutional system for the provision and coordination of mutual strategic interests of the two states.* Today, this coordination is jointly carried out by: the Advisory Committee of the Presidents of Ukraine and the Republic of Poland; Ukrainian-Polish Mixed Commission on Trade and Economic Cooperation; Ukrainian-Polish and Polish-Ukrainian parliamentary groups; Permanent Ukrainian-Polish Conference on European Integration; Polish Institute in Kyiv; Ukrainian-Polish, Polish-Ukrainian forums, Foundation Research Center Poland-Ukraine and others. In addition, there are a number of research structures in each of the countries that are highly specialized in the Polish-Ukrainian and Ukrainian-Polish issues. Accordingly, this direction should be monitored and the current evaluation of the effectiveness of these or other structural units should be carried out on the subject of a real impact on the quality of bilateral relations. At the same time, mutual understanding should be sought on the basis of openness, dialogue, compromise, and the avoidance of the formation of structures focused on unilateral consideration of disputed problems.

4. *State-political decisions in the field of security policy, anti-hybrid foreign-policy threats.* A real threat to the entire European security system was the aggressive policy of Russia in 2014. Under these conditions, Ukraine was the leading outpost of protecting European values and democratic order. Systemic comprehension of the existing experience in a vital military-strategic sphere will help to optimize the directions of further cooperation, in particular on such important issues as: the final determination by Ukraine of the transition to international standards in the military sphere; exchanging experience of reforming the troops and maintaining their combat readiness at an appropriate level; combining the efforts of all EU countries in combating hybrid threats, as well as conducting a single foreign and security policy; consolidated actions of the European states in relation to the offending state (point of application of sanctions, embargo, etc.); to develop, on the basis of the UN, a common position on the unconditional implementation by all countries of the world of the requirements of international law and the search for ways to improve it in order to resolve non-standard situations; the study of the NATO countries by the unique Ukrainian experience of functioning the state in a hybrid war.

5. *The ideological and theoretical potential of public events (scientific conferences, debates, discussions, official meetings) that promote reconciliation with respect to controversial historical events, the dissolution of persistent*

stereotypes. From time to time, the recurrence of historical hostility between the two neighboring countries is given significant, including at the official level. First of all, these are the negative manifestations of mutual opposition, such as: the war of monuments to the dead Poles and Ukrainians; the dissemination at the level of mass consciousness of outdated stereotypical ideas humiliating national dignity; attempts to politicize the policy of memory through speculation on the tragic events of the past, in which the representatives of both nations suffered; the criticisms of the Polish radicals about the re-establishment of the Commonwealth at the borders of 1939 and the ill-conceived statements of some Ukrainians, which prompted «to forget about Poland for 25 years». The realization by Poland of offensive historical politics in Ukraine creates a reciprocal reaction in the issue of Ukraine's implementation of its policy of memory and causes various kinds of distortions. Therefore, under the current conditions, monopolization of the policy of memory at the state level, without involving the general public, is extremely dangerous for the future. This remark applies to both Poland and Ukraine.

Thus, despite current problems, today we have every reason to state the significant level of Ukrainian-Polish cooperation. At the same time, in the bilateral relations between Ukraine and Poland it is worth looking first and foremost on positive things, consolidating in the mass consciousness what unites the two Eastern European countries, to highlight the views of people who for years build a Polish-Ukrainian understanding: translate books, establish scientific cooperation, restore cemeteries, collect help for soldiers who guarantee European security in eastern Ukraine. The progressive forces of both countries, regardless of the various kinds of provocations, should be abstracted from the insinuations of the marginal environment, reveal wisdom in assessing historical events, and determine common priorities not only for the medium term, but also for the long-term perspective. The level of mutual relations between the two countries depends on the possibility of realizing the needs of national minorities - Ukrainian in Poland and Polish in Ukraine. In addition, the strengthening of intergovernmental cooperation will contribute to establishing closer cooperation between Ukrainian and Polish societies in general, which depends largely on the future of both countries in the European House of Spies.

Key words: bilateral relations, Ukrainian-Polish cooperation, dialogue of cultures, strategic interests, security policy, public events.

Одним із найважливіших векторів сучасного розвитку України є її активна політика у двосторонніх відносинах з провідними європейськими країнами, оскільки така політика відкриває шлях до визнання її європейської ідентичності та формує необмежені можливості щодо міжнародного співробітництва на взаємовигідній основі. Серед найближчих партнерів і найвірніших союзників України була і залишається Польща, оскільки тут живуть, працюють і навчаються без якихось особливих проблем сотні тисяч українців. До того ж, «зміцнення стратегічного партнерства з Польщею сприяє практичній реалізації європейського вибору України» [1, с. 269]. З іншого боку, й поляки зацікавлені в територіальній цілісності, незалежності та євроспрямованості України, вбачаючи в ній союзника у протистоянні зовнішнім загрозам. Поряд з тим, що співпраця Польщі й України вигідна обом країнам, вона покликана «сприяти поверненню Європи у свої визначені історією кордони, подолати притаманний другій половині ХХ ст. розкол континенту» [2, с. 198].

У зв'язку з вищезазначеним, одним із найважливіших напрямів дослідження стану і перспектив сучасних українсько-польських відносин є з'ясування джерел та методології їх всебічного осмислення. І хоча будь-яка класифікація є умовною, варто все ж таки спробувати виокремити основні джерела, потенціал яких покликаний слугувати зміцненню взаємовідносин двох країн, та окреслити методологічні аспекти їх використання задля зміцнення українсько-польського співробітництва. До таких джерел насамперед слід віднести *ідейно-теоретичний доробок представників України і Польщі, спрямований на пошуки шляхів поглиблення взаєморозуміння між двома народами*. При цьому особливу увагу слід звертати на висловлювані з обох боків міркування стратегічного характеру, а також застереження щодо ризиків, які супроводжують двосторонні відносини.

Мости взаєморозуміння між українським і польським народами з польського боку в минулому столітті будували такі відомі особистості як Папа Іван Павло II, Єжи Гедройць, Пйотр Дунін-Борковський, Юзеф Лободовський, Юліуш Мерошевський, Єжи Стемповський, Станіслав Вінценз, Яцек Куронь, Чеслав Мілош. Зазначену традицію продовжують нинішні польські вчені та громадсько-політичні діячі: Адам Міхнік, Лешек Бальцерович, Володимир Мокрий, Павел Коваль, Оля Гнатюк, Єжи Вирозумський, Ірена Ставови-Кавка, Богуміла Бердиховська, Гжегож Мазур, Ян Маліцький, Маріуш Зайончковський та ін.

У контексті взаємин між двома народами важливо привернути увагу до стратегічної настанови, визначеної Єжи Гедройцем: «наведення мостів між Польщею та її найближчими сусідами шляхом безстороннього аналізу нагромаджених взаємних образ і жалів» [3, с. 430]. Постає Є. Гедройця є принциповою для українськопольських взаємовідносин, у зв'язку з чим польська україністка Оля Гнатюк слушно зазначає: «Гедройць посів чільне місце в польській культурі та політичній думці. Був одним із незаперечних авторитетів, що його він здобув своєю незалежністю від сильних світу цього, своїм державницьким мисленням і своєю наполегливою працею на користь Польщі. А також на користь України, оскільки Гедройць уважав, що в державних інтересах Польщі – існування сильної української держави» [4, с. 281].

З українського боку за зміцнення дружніх стосунків між двома народами ратували такі всесвітньо відомі постаті як В'ячеслав Липинський, Андрей Шептицький, Іван Лисяк-Рудницький, Богдан Осадчук. Серед нинішніх українських інтелектуалів, які прикладають вагомий зусилля, спрямовані на зміцнення українсько-польських відносин, слід відзначити таких особистостей як Дмитро Павличко, Оксана Забужко, Микола Рябчук, Юрій Андрухович, Іван Дзюба, Ярослав Грицак, Таїсія Зарецька, Анатолій Романюк, Галина Зеленько, Сергій Рудницький, Леонід Зашкільняк, Юрій Шаповал та ін.

Позиції всіх цих людей відзначаються виваженістю, відкритістю до взаємоповаги та взаєморозуміння. У цьому контексті на особливу увагу заслуговує застереження Богдана Осадчука: «Всі ми виходимо із засадничого становища, що історія та географія веліли нам бути сусідами і що досвід минулого, як і недавніх літ, учить нас одного: кожний конфлікт між українцями і поляками є водою на млин ворогів Києва і Варшави та що вони кожний спір автоматично використовують для поглиблення протиріч та міжусобиць» [5].

Ідейно-теоретичний потенціал українських і польських інтелектуалів, спрямований на зближення, діалог культур двох країн, ще потребує належного вивчення й систематизації та може слугувати в подальшому важливим підґрунтям державотворчих зусиль України і Польщі.

Вагомим джерелом вивчення стану й динаміки співпраці України і Польщі є *зовнішні та внутрішньодержавні нормативно-правові акти й документи стратегічного спрямування, орієнтовані на зміцнення двосторонніх відносин*.

Нормативно-правова база забезпечення стратегічного партнерства почала формуватися разом зі здобуттям незалежності України, на що звертають увагу українські історики, які відслідковують хроніку двостороннього співробітництва: «Варшава була однією з перших східноєвропейських столиць, яка почала інтенсивно розвивати договірно-правову базу двосторонніх відносин з Києвом» [1, с. 268]. Цей вектор взаємовідносин вже на зламі ХХ – ХХІ століть було закріплено у відповідних міжнародноправових та внутрішньодержавних документах: Декларації про принципи та основні напрямки українсько-польських відносин (13 жовтня 1990 р.); Договорі про добросусідство, дружні відносини та співпрацю (18 – 19 травня 1992 р.); Договорі про правовий статус українсько-польського кордону (12 січня 1993 р.); Комюніке за результатами засідання Консультативного Комітету Президентів України і Республіки Польща (27 – 28 вересня 1995 р.); Спільній заяві до порозуміння та єднання (21 травня 1997 р.); Стратегії безпеки Республіки Польща (2000 р.); Національній Концепції відносин стратегічного партнерства з Республікою Польща (27 липня 2001 р.); в представленому польськими політичними експертами документі «Східна політика Союзу в перспективі його розширення за рахунок держав Центральної та Східної Європи – польська точка зору» (жовтень 2003 р.).

Логіка ухвалення наведених документів була продиктована взаємним інтересом двох держав щодо забезпечення політичної стабільності в регіоні Центрально-Східної Європи та в рівноправній інтеграції до європейських структур, гарантування національної безпеки в рамках створення загальноєвропейської системи безпеки. Подальші рішення засвідчують, що дружня співпраця двох країн набуває незворотного і стійкого характеру. Це, зокрема, підтверджують численні нормативно-правові акти, загальна кількість яких на сьогодні вже обчислюється не десятками, а сотнями. Серед цих актів варто виділити наступні: Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом Республіки Польща про додаткові заходи зміцнення довіри та безпеки (30 листопада 2004 р.); Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом Республіки Польща про економічне співробітництво (04 травня 2006 р.); Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом Республіки Польща про співробітництво в галузі інформації (30 грудня 2008 р.); Угода між Службою безпеки України та Агенцією внутрішньої безпеки Республіки Польща про співпрацю (02 вересня 2009 р.); Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом Республіки Польща про скасування оплати за видачу національних віз (15 вересня 2012 р.); Угода між Україною та Республікою Польща про соціальне забезпечення (01 січня 2014 р.).

Слід відзначити також той факт, що зовнішньополітичні документи постійно підкріплюються внутрішньодержавними, до яких, зокрема, слід віднести Стратегію безпеки Республіки Польща (2000 р.) та розроблену українською стороною Національну Концепцію відносин стратегічного партнерства з Республікою Польща (2001 р.). Довгостроковий і незворотний характер взаємовідносин двох країн засвідчує Польська програма допомоги для розвитку на 2016 – 2020 роки. Згідно цього документа Україна включена до числа 10 пріоритетних країн-реципієнтів надання допомоги з метою підтримки демократичних реформ.

Достатньо міцна нормативно-правова база двосторонніх відносин України й Польщі є свідченням поступового зміцнення політичного, економічного, міжнародно-правового й культурного співробітництва. Разом з тим залишаються недостатньо врегульованими цілий ряд проблем. Насамперед це стосується прикордонного співробітництва, спільної історичної спадщини, освіти, трудової міграції та ін.

Поступове і послідовне зміцнення стратегічного партнерства Польщі та України засвідчує його інституціоналізація. А це означає, що важливим джерелом осмислення напрямів утвердження дружніх

міждержавних стосунків є *інституціональна система забезпечення і координації взаємних стратегічних інтересів двох держав*.

На сьогодні зазначену координацію спільно здійснюють: Консультативний комітет президентів України та Республіки Польща; Українсько-польська змішана комісія з питань торгівлі та економічного співробітництва; українсько-польська та польсько-українська парламентські групи; Постійна українськопольська конференція з питань європейської інтеграції; Польський інститут у Києві; Українськопольський, Польсько-український форуми, Фонд Центр досліджень Польща – Україна та ін. Окрім цього, існує цілий ряд дослідницьких структур у кожній з країн, які значною мірою спеціалізуються на польськоукраїнській та українсько-польській проблематиці. У Польщі це Центр східних досліджень, Польський інститут міжнародних справ; Інститут справ публічних; Фонд імені Стефана Баторія; Польська академія наук і мистецтв; Студіум Східноєвропейських досліджень Варшавського університету та ін. В Україні це Інститут світової політики; Центр українсько-польських студій; Центр польських та європейських студій Національного університету «Києво-Могилянська академія»; Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки; Українсько-польський центр академічних обмінів, Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України; Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України, Польське наукове товариство у Житомирі та ін. У цьому зв'язку слід погодитися з думкою польського політичного експерта Катажини Пелчинської-Наленч, яка зазначає: «Добрі відносини між країнами не можуть триматися тільки на добрій волі, симпатії чи дружбі тих чи інших груп людей, тож дуже важливою є інституціоналізація» [6].

Відповідно слід відслідковувати цей напрям та здійснювати поточну оцінку ефективності діяльності тих чи інших структурних підрозділів на предмет реального впливу на якість двосторонніх відносин. При цьому слід шукати взаєморозуміння на основі відкритості, діалогу, компромісу й уникати утворення структур, орієнтованих на односторонній розгляд спірних проблем.

Руйнація наприкінці минулого століття радянської тоталітарної системи й похідного від неї так званого соціалістичного табору породила ілюзію щодо гармонізації міжцивілізаційних відносин. Однак досить скоро зазначена ілюзія розвіялась, і це змусило вчених констатувати суворі реалії, які засвідчують, що «проблема виживання людства не стала менш болочною у новому ХХІ столітті, ніж у жахливому ХХ, і загальний міцний мир лишається недосяжною метою на тлі збройних конфліктів й терористичних актів, що виникають у різних куточках світу» [7, с. 7]. Відтак дуже важливим джерелом політичного аналізу українсько-польських відносин є *державно-політичні рішення у сфері безпекової політики, боротьби проти гібридних зовнішньополітичних загроз*.

Реальною загрозою для всієї системи європейської безпеки постала у 2014 році агресивна політика Росії. За цих умов передовим форпостом захисту європейських цінностей і демократичного порядку виступила Україна. Поляки, пам'ятаючи заповіт батька-засновника сучасної польської державності Юзефа Пілсудського, що без української незалежності не буде безпеки для Польщі, належним чином оцінили героїчні зусилля українського народу. Реальною військовою допомогою Україні стало створення литовсько-польсько-української бригади «ЛитПолУкрбриг». Польща одразу прийняла рішення про виділення значної кредитної допомоги Україні, розробила цілий ряд стипендіальних програм для студентів з Донецької та Луганської областей, Криму. Поряд з цим Польща здійснює постійний тиск на Росію (заборона перельоту літака міністра оборони РФ над своєю територією, припинення діяльності польських консульств в Донецьку та Севастополі, відкладення низки польсько-російських і російськопольських культурних заходів та ін.). Державний концерн «Укроборонпром» і польська компанія WB Electronics домовились про співробітництво у сфері протиповітряної оборони, зокрема в галузі створення зенітної і зенітно-ракетної техніки. Розробка нових зразків озброєння для України з компанією країни-члена НАТО дозволила «Укроборонпрому» остаточно визначити курс переходу на міжнародні стандарти. Розвивається співпраця між ВМС України та Польщі, зокрема досягнуто домовленості про участь ВПК України у частковій модернізації винищувачів морської авіації ВМС Польщі. Відбувається обмін досвідом реформування військ і підтримання на належному рівні їх боєготовності. Розвивається співпраця прикордонних військових округів – Західного оперативного командування ЗС України та Сілезького військового округу ЗС Республіки Польща. Зазначена співпраця дала підстави польському дослідникові А. Джевськи констатувати: «розвиток польсько-українського військового співробітництва став природним продовженням добросусідських відносин між країнами» [8, с. 161].

Нова Глобальна стратегія ЄС з питань зовнішньої політики та політики безпеки, затверджена у 2016 р., орієнтує на те, що порушення Росією міжнародного права і дестабілізація України на тлі тривалих конфліктів у Чорноморському регіоні стали викликом самій суті європейської безпеки, у відповідності з чим необхідне об'єднання зусиль усіх країн ЄС у протидії загрозам, а також провадження єдиної зовнішньої та безпекової

політики [9]. На виконання цієї стратегії у Варшаві 26 жовтня 2017 р. було відкрито Платформу дій Україна-НАТО щодо гібридних загроз. Метою Платформи є створення антигібридних механізмів співпраці між НАТО та Україною. Створення Платформи є одним з основних елементів Комплексного пакета допомоги для України (The Comprehensive Assistance Package CAP for Ukraine), який лідери країн і урядів прийняли під час саміту НАТО у Варшаві в 2016 році.

У зазначеному аспекті українські вчені Національного інституту стратегічних досліджень констатують: «Єдиним інструментом впливу міжнародної спільноти є дії держав стосовно держави-порушника – санкції, ембарго тощо. Для високої дієвості таких заходів потрібні політична воля і однотайність» [10]. Отже допомога НАТО і окремих країн, які представляють альянс, для України є надзвичайно важливою. З іншого боку, Україна, яка бореться з російською агресією, має унікальний досвід функціонування держави в умовах гібридної війни, важливий для країн НАТО.

Системне осмислення наявного досвіду в життєво важливій військово-стратегічній сфері дозволить оптимізувати напрями подальшої співпраці, зокрема з таких важливих проблем як: остаточне визначення Україною переходу на міжнародні стандарти у військовій сфері; обмін досвідом реформування військ і підтримання на належному рівні їх боєготовності; об'єднання зусиль усіх країн ЄС у протидії гібридним загрозам, а також провадження єдиної зовнішньої та безпекової політики; консолідовані дії європейських держав стосовно держави-порушника (точкове застосування санкцій, ембарго тощо); вироблення на базі ООН спільної позиції щодо беззастережного виконання всіма країнами світу приписів міжнародного права та пошуки шляхів його вдосконалення задля врегулювання нестандартних ситуацій; вивчення країнами НАТО унікального українського досвіду функціонування держави в умовах гібридної війни.

Загалом, можна констатувати: вироблення Україною і Польщею спільної безпекової стратегії пов'язане як із внутрішнім розвитком українського та польського суспільств, так і з зовнішніми чинниками, необхідністю віднайти формулу безпеки, котра б враховувала інтереси обох держав у регіоні Центральної та Східної Європи, забезпечувала їх від деструктивних зовнішніх впливів.

Між Україною і Польщею упродовж тисячоліття склалися як дружні, так і надзвичайно складні стосунки. Звичайно, на шляху до примирення між двома народами й державами вже немало зроблено. Зокрема, у 2016 році Парламенти України й Польщі ухвалили спільну Декларацію пам'яті й солідарності щодо подій Другої світової війни, в якій наголошується, що з досвіду загальносвітової трагедії слід зробити висновки – і не лише українцям та полякам, а й усій європейській спільноті. Однак у відносинах між двома народами, на превеликий жаль, залишаються досить стійкими чинники, які провокують протистояння, взаємні образи, аж до несприйняття і небажання почути протилежну сторону. За цих умов важливим джерелом переосмислення й переформатування ставлення до політичної історії і національної пам'яті є *ідейно-теоретичний потенціал публічних заходів (наукових конференцій, дебатів, дискусій, офіційних зустрічей), що сприяють примиренню стосовно спірних історичних подій, розвінчуванню стійких стереотипів.*

Час від часу рецидиви історичної ворожнечі між двома сусідніми країнами даються взнаки, у тому числі й на офіційному рівні. Йдеться насамперед про такі негативні прояви взаємного протистояння як: війна пам'ятників загиблим полякам і українцям; поширення на рівні масової свідомості застарілих стереотипних уявлень, що принижують національну гідність; намагання політизувати політику пам'яті через спекуляції на трагічних подіях минулого, в яких постраждали представники обох народів; закиди польських радикалів щодо відновлення Речі Посполитої у кордонах 1939 р. та непродумані заяви деяких українців, що спонукають «забути про Польщу років на 25». Нову хвилю взаємних звинувачень значною мірою спровокував фільм польського режисера Войцеха Смажовського «Волинь». І хоча на офіційному рівні українські і польські дипломати кваліфікували його як твір мистецтва, що не претендує на точність висвітлення історичних подій, однак він, поза всяким сумнівом, посіяв зерна недовіри до українців у масовій свідомості польського суспільства.

Хоча первісно саме Польща виступила активним провідником європейської моделі історичної пам'яті, що базується на формулі взаємного порозуміння (достатньо згадати лист польських єпископів німецьким єпископам, чи залагодження конфлікту навколо Волинської трагедії на початку 2000х років), однак саме Стратегія історичної політики Польщі, яка втілюється з 2015 року, таїть у собі дуже серйозні наслідки, що стосуються загрози спотворення істини. Йдеться по-перше, про надмірну героїзацію історії, яка зумовлює замовчування таких негативних фактів минулого як колабораціонізм, етнічні чистки, породжує міфологізацію історичної пам'яті; по-друге, про односторонній характер пошуку історичної правди; по-третє, про невикористані територіальні претензії, приховані за лаштунками ідеї особливої зони національних інтересів.

Реалізація Польщею по відношенню до України наступальної історичної політики породжує зворотню реакцію у питанні втілення Україною своєї політики пам'яті та зумовлює різного роду перекося. На перший

погляд політика пам'яті за своїм сутнісним призначенням означає не що інше як прагнення більше любити свою вітчизну. Однак її зміст суперечить основоположному принципу сучасної демократичної держави, який досить точно інтерпретує литовський інтелектуал Томас Венцлова: «Любити вітчизну, означає уникати ненависті, зберігати тверезий погляд в умовах гострої кризи і протистояння» [11, с. 22].

Відтак за нинішніх умов надзвичайно небезпечною для майбутнього є монополізація політики пам'яті на державному рівні, без залучення широкої громадськості. Це зауваження стосується як Польщі, так і України. У цьому контексті надзвичайно актуальною проблемою для країн Східної Європи є вибір між сумлінням і вітчизною. Зазначена моральна дилема, зокрема, постала в 2014 році перед нинішньою російською інтелігенцією: зрадити своє сумління чи висловити претензії провідній верстві своєї Батьківщини. Більшість представників цієї інтелігенції схилилися до формули імперського патріотизму: «Права чи ні, – це моя країна».

Для Росії з її постімперським синдромом ця дилема є очевидною. Але ж ми стаємо свідками, як останнім часом ця моральна дилема постає й перед Україною та Польщею. Відповідно виникає низка питань: Ототожнювати себе з існуючим політичним режимом, чи ні?; До якої межі можна дозволяти іншим державам виправляти твою країну?; Якою є ціна компромісів і в чому варто поступатися, а в чому стояти до кінця на своєму? Історія засвідчує, що найбільше шкодять вітчизні та нації ті, хто в їх ім'я опускаються до компромісів з владою та її неправомірними діями.

Важливим є також наступне питання: Що означає європейська політика, чи є вона цілісною й послідовною в ціннісному сенсі? Це питання постало у свідомості українців після 2014 року, коли наша країна опинилась у своєрідних лещатах – між російською експансією з її «телефашизмом» і західним «колективним Фейхтвангером» (терміни запропоновані сучасним російським дисидентом Андреем Піонтковським – В. Г.).

Що стосується Польщі, то її зовнішня і внутрішня політика останніх років спонукає до з'ясування питання: Чи позбулася Польща остаточно впливу попереднього історичного досвіду, або точніше – стилю поведінки країн «іншої Європи»? Тут є певні сумніви. Йдеться не про безпосередній вплив якихось політичних сил, а про опосередкований, що виявляється в нетерпимості, намаганнях втілення безальтернативного здійснення політики, порушенні принципу толерантності. Відповідно і українцям варто замислитись: Чи позбудемось ми російського впливу разом зі вступом до ЄС, чи нам знадобиться тривалий період для адаптації до європейських механізмів?

Англійський історик Арнольд Тойнбі ще в минулому столітті передбачав невідворотність переходу від політики, що спирається на мислення в категоріях національних держав, до політики, що враховує глобальний характер міжнародних відносин. В надзвичайно складний, жорстокий період національного ренесансу в Україні такий підхід багато кому, можливо, здаватиметься передчасним. Хоча в умовах необхідності інтеграції суспільства в лоно демократичного світу лунають і альтернативні заклики. Так, 15 вересня 2016 р. Український ПЕН-центр провів у Львові дискусію на тему «Культура між викликом глобалізму та спокусою націоналізму». Його голова Микола Рябчук, зокрема зазначив: «Нативізм не менш утопійний, ніж глобалізм, тільки його утопія розташована не у майбутньому, а в минулому. А тому, якщо нам, тобто нашій культурі, доводиться вибирати між цими двома проектами, мусимо взяти щось корисного від кожного, а все ж ставити на майбутнє. Бо минулого ми так чи так не змінимо і до його утопії не повернемося. Майбутнє ж тим часом залишається відкритим. І хоча шанси зробити його розумнішим і перспективнішим загалом невеликі, вони все ж поки що існують і за них варто боротися» [12]. На пошуки можливостей для примирення орієнтує і дослідниця Інституту світової політики Катерина Зарембо, яка зауважує: «Обговорення всіх історичних питань необхідно перевести з політичної площини у наукову, зокрема в рамках Українсько-польського форуму істориків. Водночас, варто усвідомлювати, що робота форуму передбачає копітку наукову працю, яка у короткотерміновій і навіть середньостроковій перспективах не зможе розставити усі крапки над «і» в історичних претензіях» [13, с. 36].

Подібні підходи є своєрідним застереженням, що зосередження виключно на взаємних образах створює ґрунт лише для ксенофобії та національної нетерпимості. До того ж, вони суперечать викликам майбутнього, аналізуючи які американський футуролог Джордж Фрідман прогнозує, що до середини нинішнього століття відбуватиметься процес зміцнення країн Східної Європи. І в разі успіху цього процесу центр ваги європейського порядку зміститься на Схід, що саме по собі буде слугувати стабілізуючим чинником [14, с. 203]. Оскільки ж Україна і Польща є близькими країнами за своєю історичною долею, очевидною постає необхідність розбудовувати на практиці європейську політику примирення, яка для обох країн має базуватися на європейському принципі поглиблення діалогу між громадянами з різною історичною пам'яттю з метою дійти спільних поглядів на минуле, сьогодення і майбутнє.

Таким чином, попри існуючі проблеми, сьогодні маємо всі підстави констатувати вагомий рівень українсько-польського співробітництва. При цьому в двосторонніх взаємовідносинах України і Польщі варто

звертати погляд насамперед на позитивні речі, утверджувати в масовій свідомості те, що об'єднує дві східноєвропейські країни, висвітлювати погляди людей, які роками будують польсько-українське порозуміння: перекладають книги, налагоджують наукове співробітництво, відновлюють цвинтарі, збирають допомогу для воїнів, які гарантують європейську безпеку на Сході України. Прогресивним силам обох країн, незважаючи на різного роду провокації, слід абстрагуватися від інсинуацій маргінального середовища, виявити мудрість в оцінках історичних подій, визначити спільні пріоритети не лише на середньострокову, а й на довгострокову перспективу. Від рівня взаємовідносин двох країн залежить можливість реалізації потреб національних меншин – української в Польщі й польської в Україні. Поряд з цим зміцнення міждержавного співробітництва сприятиме встановленню тіснішого співробітництва між українським і польським суспільствами в цілому, від чого значною мірою залежить майбутнє обох країн у спільному Європейському Домі.

1. Зовнішня політика України в умовах глобалізації. Анотована історична хроніка міжнародних відносин (1991–2003) / відп. ред. С. В. Віднянський. Київ: Генеза, 2004. 616 с.
2. Зовнішня політика України – 2006: стратегічні оцінки, прогнози та пріоритети / за заг. ред. Г. М. Перепелиці. Київ: ВД «Стилос», 2007. 272 с.
3. Мілош Чеслав. Велике князівство літератури: вибрані есеї / передмова О. Гнатюк, упоряд.: О. Коваленко та І. Ковальчук, пер. із польської О. Коваленко, І. Ковальчук, А. Павлишина. Київ: ДУХ І ЛІТЕРА, 2011. 440 с.
4. Гнатюк Оля. Між літературою і політикою. Есеї та інтермедії. Київ: ДУХ І ЛІТЕРА, 2012. 368 с.
5. Альберда Т. Богдан Осадчук: життя як запит на свободу, або Blitzkrieg українського «Берлінця». URL: h.ua/story/363513/ (дата звернення: 12.10.2017).
6. Сучасні українсько-польські відносини – це «стратегічний маразм». URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/28716447.html> (дата звернення: 11.10.2017).
7. Віднянський С. В., Мартинов А. Ю. Україна в Організації Об'єднаних Націй: 60 років участі у розв'язанні найважливіших міжнародних проблем. Київ: Генеза, 2006. 240 с.
8. Drzewicki A. Stosunki z Ukrainą w sferze bezpieczeństwa: polski punkt widzenia. *Bezpieczeństwo narodowe*. 2011. № 1. S. 151–168.
9. A Global Strategy for the European Union's Foreign And Security Policy. URL: http://eeas.europa.eu/top_stories/pdf/eugs_review_web.pdf (дата звернення: 14.10.2017).
10. Режим Путіна перед викликами часу: аналітична доповідь / М. М. Розумний, Я. В. Бережний, І. В. Валюшко, Р. В. Власенко та ін.; за заг. ред. М. М. Розумного. Київ: НІСД, 2017. 84 с.
11. Венцлова Томас, Донскіс Леонідас. Передчуття і пророцтва Східної Європи / пер. з лит. Георгій Єфремов, Олег Коцарев. Київ: ДУХ І ЛІТЕРА, 2016. 120 с.
12. Рябчук М. Поміж двома утопіями. URL: [file:///C:/Users/Vova/Desktop/ Поміж%20двома%20утопіями%20_%20Збруч.html](file:///C:/Users/Vova/Desktop/Поміж%20двома%20утопіями%20_%20Збруч.html) (дата звернення: 14.10.2017).
13. Зарембо К. Аудит зовнішньої політики: Україна – Польща: Дискусійна записка. Київ: Ін-т світової політики, 2016. 44с.
14. Фридман Джордж. Следующие 100 лет: прогноз событий XXI века / пер. с англ. А. Калинина, В. Наричи, М. Мацковской. Москва: Эксмо, 2010. 336 с.